

SZEMLE

FELICITAS SCHMIEDER

EUROPA UND DIE FREMDEN

Die Mongolen im Urteil des Abendlandes vom 13. bis in das 15. Jahrhundert

Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde
des Mittelalters, Bd. 16

(Thorbecke Verlag, Sigmaringen, 1994. 416 o., 34 t.)

A Wahlstatt 1241 c. kötet ismertetése kapcsán (Hadtörténelmi Közlemények 105., 1992., 163–165. o.) már beszámoltunk a fiatal szerző e témában közreadott „Der Einfall der Mongolen nach Polen und Schlesien – Schreckensmeldungen, Hilferufe und Reaktionen des Westens” c. tanulmányáról. Ezúttal a szerzőnő hatalmas forrásanyag feldolgozásán alapuló, összefoglaló monográfiáját veheti kézbe a téma iránt érdeklődő olvasó. A feldolgozás igényességénél fogva persze nem egyszerűen egy doktori disszertációt, hanem a kérdéskör megkerülhetetlen kézikönyvét tartja kezében. A kötet méltó lezárása a tatárjárás 1991. évi évfordulójára megjelent kiadványok sorának, s csak megerősítette sejtésünket, hogy a magyarországi könyvkiadók nem kis lehetőséget szalasztottak el, amikor 1241-re emlékezve brossúrák megjelentetésével elégedtek meg.

A bevezető fejezetben a téma s a mongolok korabeli történetének a vázlatát olvashatjuk. Bevezetést nyerünk abba a páratlan szellemi kalandba, amelybe Európa a keresztesháborúkat követő századtól bocsátkozott: beilleszteni egy távoli, addig ismeretlen pogány népet a keresztény emberiség világtörténeti tablójába és földrajzi képébe. A találkozás 1241–42-ben hirtelen történt és fájdalmas volt, de a tatárok visszavonulása után azonnal kezdetét vette az új népek és területek szisztematikusan felderítése és feltérképezése, a kereskedelmi kapcsolatok szempontjából éppúgy, mint a térítés és missziós munka előkészítése céljából. Az európai hatalmi központok szinte mind politikai kapcsolatokat

igyekeztek létesíteni az ismertté vált tatárokkal, s közös ellenség elleni összefogásra bírni, akár a szentföldi ellenfeleik, akár később az oszmán törökök ellen. Az európai államok – Hispániától eltekintve, ahol hagyománya volt az arabokkal való szövetségnek és rendezett együttélésnek – a tatárokkal járták ki azt az iskolát, amit azután már sokkal kiélezettebb viszonyok között a törökökkel fejleszthettek ki: a hatalmi szempontok érvényesítése közben másodlagos a szövetséges vallása, Rómához való viszonya.

A második fejezet a tatárokról szóló információk közvetítését, annak lehetséges útjait tárgyalja. Nem meglepő, hogy az útinaplók, útjelentések bizonyultak a legnépszerűbb műfajnak: Sir John Mandeville Utazásaiból 250 másolat, Marco Polo útleírásából 130, Odorich de Pordenone jelentéséből száz ismert. Nem kevésbé jelentős hatást fejtettek ki az enciklopédiák, mint pl. Vincentius Bellouacensis nyomtatásban is megjelent Speculum historiáléja (1248–1253), amelyet később franciára is lefordítottak. Ő a domonkos térítők leveleit népszerűsítette (Plano Carpini, Simon de St. Quentin). Az egyes leveleket is nagy becsben tartották, burgundi Jó Fülöp török háborúja előtt összegyűjtette őket, korábban IV. Ince Lyonba menekülése közben ügyelt, hogy a tatárokkal kapcsolatos levelek, köztük IV. Béláé, el ne kallódjanak. Persze, hogy mely információk származnak első kézből, azt már kevésbé tudták megállapítani. Így pl. Mandeville útleírására egészen a XIX. századig mint eredetire tekintettek. A véleményalkotás szempontjából sokat számított az utazók személye, hiszen a lengyelek, litvánok,

magyarok a tatárok megtapasztalt pusztításait sohasem felejtették, míg a térítés magasztos céljával keletre érkező szerzetesek, mint pl. a Petrus Lombardus Sententia-kommentárját magával cipelő ferences Rubruk, más nézőpontból közelítették meg a tatárokat.

A kötet legérdekesebb fejezete a tatárokhoz fűződő nyugat-európai politikát vizsgálja a XIII. és XV. század között. Részletesen bemutatja az egyes pápák felfogását és az általuk követett stratégiát a tatárokkal kapcsolatban. A nyugatiak vélekedése a tatárokról az idő múlásával egyre megértőbbé válik. 1263-ban Bohe-mundra részben tatár-kapcsolatai miatt is egyházi átkot mondanak ki, de 1291, a Szentföld de facto elvesztése után a tatárokkal kapcsolatos politikai számítások – részben megalapozottan, részben alaptalanul – egyre nagyobb teret nyernek. Elég, ha a francia pragmatikus tatár politikára utalunk, amelyet az 1300-as évektől lehet szépen dokumentálni.

Részletes és kiegyensúlyozott képet nyertünk a tatároknak a kor katonai, keresztes háborúkat előmozdítani szándékozó forrásaiban elfoglalt helyéről, a tatárok között a XIII. század végétől nem kevés sikert felmutató keresztény misszió eredményeiről, a tatárokkal folytatott kereskedelem alakulásáról, a különféle „manuali della mercatura” forrásértékéről. Az európai diplomácia XIV. és XV. századi történetében fontos szerep jut a tatároknak, mint keresztény segédcsapatoknak az 1410. évi grunwaldi (tannenbergi) csatában, vagy a XV. századi törökellenes egységfront kialakítására irányuló tervekben (Zsigmond király keleti követségei stb.).

A záró fejezet a tatároknak az európai tudományos és földrajzi világképbe való beilleszkedését követi nyomon. A fejezetnek –

Kézai művének köszönhetően – közvetlen magyar historiográfiai vonatkozása is van: a XIII. században a szkíta és tatár földrajzi környezet fokozatosan egybemosódott, s Kézai terminusai is jórészt már a földrajzi felfedezések ismeretében értelmezhetőek. Bőven tárgyalja a világkrónikákban kibontakozó világtörténeti szerepükre vonatkozó fejtegetéseket, tekintettel a téma eszkatológikus vonatkozásaira, képzőművészeti ábrázolásaira, kartográfiai alkotásaira.

A kötetet a perzsa Ilkhánok és a nyugatiak kapcsolatait áttekintő függelék, illetve XXII. János pápának a genovai kommunához írott levele zárja. A gazdag irodalomjegyzéket olvasva szomorúan kell megállapítani, hogy egyetlen magyar történeti munkát sem használt (eltekintve *Szentpétery* Scriptorésétől, *Marczali* Enchiridionjától, *Benedffy* Julianus-kiadásától). Ennek köszönhető, hogy az 1278. évi második magyarországi tatárjárásnak csak az évszámát ismeri (erről részletesen *Székely György* tanulmánya; in: *Századok* 122., 1988. 52–88. o.), de *Tardy Lajos*nak a témához szorosan kapcsolódó munkáiról sem hallott, nem is szólva a Keletkutatás, az Acta Orientalia vonatkozó egyéb cikkeiről. Valószínűleg itt az ideje elgondolkozni azon, hogy meddig tartható a hazai tudományos folyóiratok elzárkózása általában a nemzetközi bibliográfiai regisztrálástól, s konkrétan az International Medieval Bibliography-tól. Bizony, egy közlemény a nemzetközi bibliográfiai nyilvántartásba vétellel válik teljes értékű publikációvá. Egy kiváló külföldi monográfiának sajnos ilyen keserű tanulságai is vannak.

Veszprémy László

MICHAEL HOCHEDLINGER

OBERÖSTERREICH IM SPANISCHEN ERBFOLGEEKRIEG 1702–1706

Militärhistorische Schriftenreihe, 66. f.

(*Heeresgeschichtliches Museum, Wien, 1993. 111 o.*)

Az Osztrák Hadsereg-történeti Múzeum keretében működő Hadtudományi Intézet jól ismert sorozatában, amelynek keretében alap-kutatásokra épülő kismonográfiák jelennek meg, ezúttal Michael Hochedlinger, az Osztrák Történelemtudományi Intézet egyik legtehet-

ségesebb ifjú munkatársa jelentkezett. Arra vállalkozott, hogy *Fritz Kirchmair* és *Peter Brouček* példájára, akik e sorozatban 1983-ban, illetve 1985-ben a spanyol „örökösödési” háború két fontos helytörténeti vonatkozását, a bajorok 1703-as tiroli benyomulását, illetve a